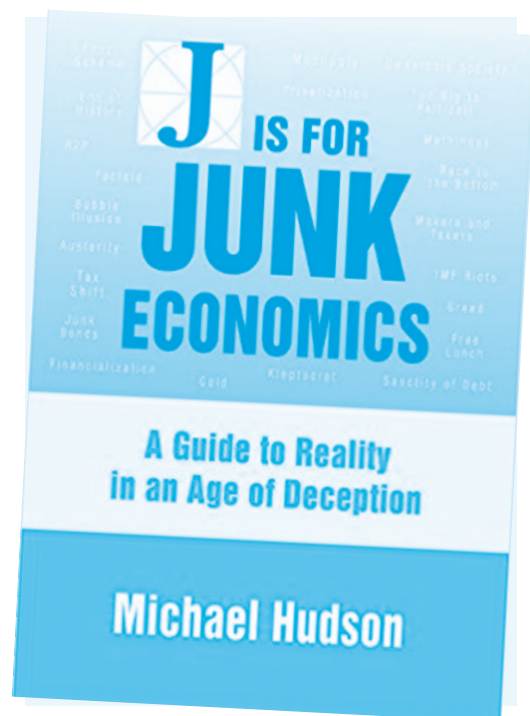

Michael Hudson

J is for Junk Economics

*A Guide to Reality
in an Age of Deception*

ISLET VERLAG, GERMANY, 2017

VISSZA A KLASSZIKUSOKHOZ

A modern mainstream a szabad versenyes kapitalizmus elméletét valló közgazdaságtan. *Adam Smithre* hivatkozik, hogy az állam legyen csak „éjjeliőr”, és minél kevesebbet avatkozzon be a gazdasági folyamatokba. (Kivétel, természetesen, amikor a Nagy Recesszió beüt, és meg kell menteni a pénzügyi intézményeket...)

Csak hogy a modern szabad versenyes kapitalizmus ideológusai nem pontosan idézik a klasszikus közgazdát. Adam Smith és társai a feudális állam ellen voltak, amely a „Landlordok”, a földesurak monopolista érdekeit védte. A monopolisták államát szerették volna visszaszorítani, hogy kibontakozhasson a valóban szabad versengés az iparban és a szolgáltatásokban.

Michael Hudson úgy véli, hogy a mai gazdaságban is vannak monopolista csoportok. Méghozzá nem is természetes monopóliumok alapján csupán, hanem a jog eszközével, államilag biztosított helyzetükből kifolyólag. Alapos elemzés alá veszi a mainstream ideológiáját, s egybeveti azt a gyakorlattal. Arra a megdöbbentő következtetésre jut, hogy a jelen gazdaságelmélet fő iránya kifejezetten ezeknek a monopolistáknak az érdekét szolgálja. Elsősorban azzal, hogy eltereli a figyelmet a valós problémákról.

Hudson könyvének alapvető tétele, hogy a gazdaság financializációja olyan mértékben differenciálja a jövedelmeket, hogy ez társadalmi problémákhoz vezet, s előbbutóbb a gazdaság működését is ellehetetleníti. A modern bankrendszer által teremtett pénz, melynek monopóliuma a bankoké, a

szektornak folyamatos jövedelmeket biztosít. Szinte mindenki kapcsolatba kerül a bankokkal, nemcsak, mert a fizetési forgalom lebonyolítói, hanem mert a modern gazdaságot átszövő hitelviszonyok forrásai. Majdnem mindenki hiteladós. Államok, vállalatok, magánszemélyek... A kamat pedig a pénzügyi szektor jövedelmévé válik. A bérből és fizetésből élők fizetésük csaknem háromnegyedét költik (Amerikában) hiteltörlesztésre és kamatfizetésre! Ez irgalmatlanul magas arány! Alig marad valami a rendelkezésre álló jövedelmekből fogyasztási kiadásra.

Hudson rámutat: illúzióban élnek, akik a hagyományos felfogásban tanítják a pénzügyeket. Ma mindenki azt hiszi, hogy a szektor a reálgazdaság szolgája, pedig időközben – a hitelmechanizmus segítségével – annak urává vált. A bankok hiteleinek döntő része nem a reálszféra fejlesztésére irányul, hanem fogyasztási jellegű tevékenység finanszírozására: ingatlanfinanszírozásra, fogyasztási hitelekre, eszközvásárlásra (autóhitel, kártyahitel, diákhitel). A nyújtott hitelek túlnyomó többsége ilyen jellegű. Nem hoz tehát létre több értéket, csak – gyakorlatilag – újra elosztja a meglévő, megelőlegezven a későbbi jövedelmeket. Mindez a kamat révén óriási jövedelemforrás a pénzügyi szektor számára.

Miért vesznek fel a gazdasági szereplők ennyi hitelt? Az ingatlan- és eszközvásárlásra adott hitelek legfőbb célja a hitelfelvevők részéről a tőkenyereség elérése, mivel ezen eszközök iránti kereslet folyton nő. Fogalmazhatunk persze bármily szépen, ez a tőkenyereség tulajdonképpen egyfajta spekuláció, amit éppen a bőséges hitelkínálat következtében meglévő kereslet tart fenn. Hiszen akik arra számítanak, hogy a szerzett ingatlanon vagy eszközökön haszonnal tudnak továbbadni, ezt annak alapján tehetik, hogy a folyamatos hitellehetőségek vásárlókat garantálnak nekik. Így az eszközök kereslete és ára nő, amihez – mint fedezethez – viszont a hitelezés volumene

igazodik. A spekuláció így önmagát gerjeszti, kialakulnak a különböző eszközárububorékok.

A szerző azonban rámutat, hogy a kamatos kamatok rendszerében, nem reális, hogy minden hitel a végtelenségig visszafizethető. Nem igaz, hogy „*a hitel nem számít*”. Nem igaz, hogy „*a hitel nem gond*.” Kétségtelen tény, hogy a pénzügyi szektor csaknem korlátlanul képes további hiteleket nyújtani, de ezzel egy Ponzi-séma létesül, egy piramisjáték, amelynek végén, a pénzügyi luftballon kipukkadásakor, az utolsó „*csöbe húzottak*” nagyot buknak. Előbb-utóbb az ellehetetlenülő hiteladósok válságot okoznak! Ha a részvény és kötvényárfolyamok zuhanni kezdenek, az utolsó birtokosok elveszítik befektetett vagyonuk egy részét.

Csak hogy ennek a válságnak során az adósok „megszabadulnak” vagyontárgyaiktól! Pontosabban, a hitelezők „megszabadítják” azoktól, és mint jelzálogfedezetet veszik el, vagy kényszerű privatizációként érik el az eszközök eladását. A magánszemélyek elvesztik hitelük fedezetéül lekötött ingatlanukat, az államokat meg a szükségállapotok rákényszerítik az erőltetett privatizációra.

A privatizációhoz megjegyzi a szerző, hogy az állam kezében lévő, adóból létrehozott infrastruktúra magánvagyonná változása profitorientált vállalkozásokat eredményez. Ezek végül is drágítják a termelést. Pedig éppen az volt az állami beruházások célja, hogy a magánvállalkozásoknak olcsóbbá tegyék a gazdálkodást! Most azonban magántulajdonosok tőkésévé válik az infrastruktúra, még hozzá monopolista tőkésévé, hiszen többnyire alapvető és mindenki számára elengedhetetlen javak kerülnek privatizálásra. Ezeket az emberek semmiképp nem nélkülözhetik, kénytelenek megfizetni azt az árat, amelyet a tulajdonos kér. S hogy mi lesz az ár, abba a fogyasztóknak csekély a beleszólásuk. (Nagyon is jól láttuk ezt a folyamatot a magyar eladósodás, adósságszolgálat és privatizáció gyakorlatában...) Vagyis, a vagyonok is polarizálódnak.

Hudson azt állítja, hogy mindez nem a piac spontán mechanizmusa. Ez tudatos cselekvés eredménye. Tudatos folyamat, amelynek célja a teremtett pénzből nyújtott hitelekkel a reálvagyonok megszerzése. (Ahogy *József Attila* írta: „*Ne hagyd el magad, öregem, bőröd ne bízod kereskedőre, ki elád felhőt az egen s a földön telket vesz belőle.*”) Vitatkozhatunk Hudsonnal, hogy ez holmi összeesküvés-elmélet, de mindenestre tényekkel alaposan alátámasztott. (Ismét magyar bankfelügyeleti emlékek törnek elő: a hiteladósok panasza, hogy a bankok oly magas túlfedezettséget kértek a rendszerváltás után, ami nem tette lehetővé a korszerűsítésekhez szükséges további hitelek fedezetének biztosítását, s így a vállalkozás kudarcba fulladt. A bank meg megkapta a fedezetet... De felidéződik bankkonszolidáció is, ahol a rossznak minősített hitelek – fedezetükkel együtt – fillérékért kerültek eladásra, így juttatva olcsón tőkéhez sok bankközeli vállalkozót.)

(Meg kell jegyeznünk, hogy bár a kereskedelmi banki pénzteremtés a hitelnyújtással történik, s ez is nagy kockázatokat hordoz az adósságállományok növekedésével, a modern gazdaság legnagyobb problémáit az árnyékbankok tevékenysége okozta, amelyek még annyira sem esnek szabályozás alá, mint a kereskedelmi bankok. A 2008-as, Amerikából kiinduló nemzetközi pénzügyi válság fő okozóit a pénzügyi szektor egészében, ezekben a végképp gyengén szabályozott pénzügyi intézményekben kell keresnünk.)

Hudson azt írja, hogy a szabadpiaci ideológusok szerint – az önkorrekciós mechanizmusokra alapozva – nincs szükség semmilyen körülmények között adósságelengedésre. Mivel a szerző az ókori gazdasági ismereteknek a Harvard Egyetem által elismert szakértője, roppant érdekes, amit a babilóniai, Ószövetségi iratok és régészeti emlékek tanúsága alapján megállapít: „A történelemben rendszeresen, ciklikusan sor került *adósságelengedésekre.*” Éppen azért, hogy a társadalom ne szakadjon

véglegesen ketté! Ne polarizálódjanak végleteken a vagyonok, ne kerüljenek adós-rabszolga sorba életük végéig a társadalom egyes rétegei. A béke alapja az erős középosztály, de a béke végét jelenti a nagy feszültségeket okozó, hivatkozott vagyonok léte, a tömeg nyomora mellett. Rendkívül érdekes az is, ahogy *Szókratész* fejtegetéseit idézi. Az ókori bölcselő szerint ugyanis nem mindig követendő az „*Adós fizess!*” elv, mert számolni kell a társadalmi körülményekkel.

(Ez némiképp magyarázza *Szókratész* sorát, hiszen „*az ifjakat ilyen nézetekkel megrontó*” tanításai nyilván erősen ellenére volt a hitelező szerepében lévő görög arisztokráciának.)

Hudson úgy véli, hogy a jelenlegi világgazdaságban is igen nagy problémát jelent a merev ragaszkodás a felhalmozódott adósságok kamatos kamattal történő megfizetéséhez. Görögország példáját idézi, amelyet napjainkban az EU, a hitelező bankok érdekeinek megfelelően, az állami vagyon privatizálására, a bérek, nyugdíjak csökkentésére kényszerít. Ez a gyakorlat azonban semmi lehetőséget nem biztosít az ország megingott gazdaságának helyreállítására. A többi mediterrán országban is hasonló problémák vannak.

Az adósságelengedés tárgyában hosszú ideje nagy vita volt a magyar közvéleményben is. A kikényszerített magyar adósság-visszafizetés, a privatizációs bevételek e célra való felhasználása kétségtelenül szemléletes példa egy ország vagyonának elvesztésére. Természetesen senki nem erőltetett minket – mármint még a szocialista időkben – a hitelek felvételére, de az is bizonyos, hogy az akkori hitelezők nem vizsgálták meg behatóan az akkori szocialista állam(ok) hitelképességét. Abban bíztak, hogy a politikai hatalom ezt mindenképpen kikényszeríti lakosságából. (Lásd példának a román Ceausescu-rezsimit). Vagy úgy gondolták, hogy a Szovjetunió helyt áll majd csatlósai adósságáért. Volt kockázat ezekben a hitelekben, de ennek mégse lett következménye

a hitelezők számára. A hitelezők, úgymond, semmiért nem felelősek. Adósságelengedésre nemigen kerül sor, a hitelezők részéről csak a „*Pacta sunt servanda*” elve érvényesül. (Kivételes volt a lengyel adósságcsökkentés, amit az amerikai lengyel lobbipolitikai ereje kényszerített ki.)

A rendszerváltozás egyébként a volt szocialista országokat kivétel nélkül átalakulási váltságba sodorta, hatalmas gazdasági visszaesést hozva. Ebben a szocializmus eszméje helyett uralkodó ideológiává vált liberalizmus mellett a külföldi adósságoknak is része volt. Hudson bemutatja, hogy a modern fundamentalista kapitalizmus valóban az egész kelet-európai régiót letarolta. Mivel a Rigai Egyetem vendégtanára volt, közelről látta a helyzetet, így litván példát hoz fel a történeésekről. (Minket is említ egy mondat erejéig.) Bemutatja, hogy Litvánia nem volt eladósodott ország 1990 után, de azzá vált. Mivel, mint minden volt szocialista ország, szabad tőke hiányával küzdött, az észak-európai országok bankjai jelentek meg náluk, és ajánlották hitellehetőségeiket, devizaforrásokból. A lakosság boldogan élt vele. A bankok meg adták, adták... A bankfelügyelet, mint írja a szerző, csak a külföldi bankok érdekeit képviselte, véletlenül sem a lakosságét. (Törvény szerint ennek így is kell lennie, de a lakosság érdekeit nem képviselte senki?) Litvániában például olyan törvényt hoztak, hogy a lakáshitelek törlesztéséért a rokonok, nagynénik, nagybácsik is !! kötelesek helyt állni! Amerikában Hudson mellett több, a közérdeket fontosnak tartó közgazdász (*Stiglitz, Reich*) panaszolja, hogy a gazdaságpolitika a bankokat kimentette állami eszközökkel, a lakosságot viszont benne hagyta a bajban. (Érdeemes ezért ilyen szemmel értékelni a kormányunk által véghezvitt devizaadós-mentőakciókat!) Az állam ugyancsak vett fel hitelt, s ennek törlesztésére – különösen, miután beütött a válság – a vagyonát használta fel. Az állami tulajdont

elköttyavetyélték, nagyrészt külföldi kézre juttatták. A lakosságot meg adósrabszolgásgba hajszolták. Ugyanakkor számos publikációban – például *Anders Ashlund* munkáiban – olvashatjuk, hogy nyugati szakértők pozitív példaként hivatkoznak a balti országokra: milyen nagyszerűen „*kezelték a válságot*”. Hudsonnak viszont más a véleménye. Szerinte hogyan beszélhetünk sikerről, amikor az ország lakosságának húsz százaléka kivándorolt? (Van egy litván vicc, ami így hangzik: Az utolsó utas a rigai reptéren kapcsolja le a villanyt!) Hát úgy valóban lehet az egy főre jutó GDP-t hamar javítani, ha csökken a nevező... De ezt nem nevezhetjük ésszerű gazdaságpolitikának, 'az egyensúly helyreállításának'!

Figyelemre méltóak a szerzőnek a közgazdaságtan oktatásáról tett megállapításai is. Mint írja, maga – bár elvárásolta a gazdaságtudomány, és erre cserélte fel bölcsész-történész és zenei tanulmányait –, a legfontosabb társadalmi-gazdasági kérdésekről hivatalosan nem sokat tanít. Az egyetemi tantárgyleírásokból, curriculumokból szinte mindenütt hiányzik például az adósságokkal kapcsolatos ismeretanyag. Majdnem minden elmélet-történeti ismeretet kiiktattak a tananyagokból. Ismerős ez a magyar közgazdasági felsőoktatásból is, ahol több mint egy évtizede csak választható tárgy a vezető egyetemen az elmélet-történet! Az akadémiai előmenetel csupán a vezető szaklapokban való publikálással érhető el, de azokat mintegy cenzúra alatt tartják a mainstream lektorok. Mintha a szakma – egy meghatározott ideológia szolgálatában állva – nem akarna tudomást venni arról, hogy az elmélet-történet és a gazdaságtörténet tanúságai szerint voltak más elvek, sőt gyakorlatok is, mint a ma létező korlátlan szabadpiac. Mi több, a gazdaságtörténet azt is megmutatja, hogy mindig válságok alakultak ki, amikor túlhajtották az állami szabályozás visszaszorítását és megnövekedtek a jövedelemkülönbségek. A vezető gazdaságok is úgy jutottak a

mai helyzetbe – amikor már megengedhetik maguknak a szabadpiaci versengést –, hogy ezt megelőzően kimondottan protekcionista politikával erősítették meg, készítették fel a versenyre a gazdasági szereplőket. (Lásd *Hamilton* 19. századi amerikai politikáját.)

Hudson úgy véli, vissza kell térni a gyökerekhez! A klasszikusok szemléletéhez, amely a monopóliumok ellen irányulva, a valódi szabad versenyt szolgálta. A közérdeket a központba állítva, a mai politikai rendszerekben el kell érni a jogi úton létrehozott monopóliumok szigorú szabályozását. De hogyan le-

hetséges ez, ha Amerikában a törvényhozást éppen a monopolisták – döntően a pénzügyi szektor – lobbistái gyűrik maguk alá? A tömegek pedig apolitikussá válnak, csalódva a kampányszólásokba. Ily módon beletörődnek a modern monopóliumok mohó magatartásába. Persze lehet, hogy nem a végtelenségig lesz ez így. Jó lenne e pillanatot megelőzni, és mielőbb közelebb hozni az elméletet a valósághoz. Beleértve annak oktatását is.

Botos Katalin

Levelezési e-cím: evmkabor@gmail.com